

tur: » non attendisti propterea me prædixisse, « Ut ad opera sibi congrua moveantur; » ac per hoc si ea volumus flectere quo eorum natura non patitur, ad opera sibi non congrua non sequuntur. Tamen quando ea sequentia voluntario motu agimus, libidinis adjutorio non egemus: et cum ab eis movendis cessare volumus, continuo cessamus, nec contra voluntatem nostram stimulis libidinis excitantur.

XXII. Sane quod dicis: « Etiam genitalia servire animi imperio; » novam quædam libidinem dicis, aut forte nimis antiquam, qualis et in paradiso esse potuisset, si nemo peccasset. Sed quid hinc tecum agam, quando posterioribus verbis et hoc tollis, quibus dicis: « Non moveri hæc ad animi imperium, sed potius expectare consensum? » Nec tamen ideo debes istam libidinem fami vel aliis molestiis nostris comparare. Quod enim nemo cum vult esurit, aut sitit, aut digerit; indigentia sunt istæ reficiendi vel exonerandi corporis, quibus subveniendum est, ne lædatur, aut occidat: numquid autem læditur aut occidit corpus, si libidini non adhibeatur assensus? Discerne ergo mala quæ per patientiam sustinemus, ab eis malis quæ per continentiam refrenamus. Nam et illa mala sunt, quæ in corpore mortis hujus potuimus experiri. Quantæ autem et quam tranquillæ potestatis essemus etiam de his motibus, quibus alimenta sumuntur et digeruntur, in illa felicitate paradisi, quis possit ut certum est indagare, quis ut dignum est explicare? Ubi absit, ut credamus, aliquid fuisse unde sensum nostrum, sive intrinsecus, sive extrinsecus aut dolor pangeret, aut labor fatigaret, aut pudor confunderet, aut ardor ureret, aut algor stringeret, aut horror offenderet.

XXIII. Quid quod istam pulcherrimam famulam tuam, quam me pudet assidue vel vituperando nominare,

te autem prædicare non pudet, « Commendatiorem fieri putas, quod ei serviunt, ut ardentius excitetur, etiam cæteræ corporis partes, sive oculi videntes ad concupiscendum, sive alia membra in osculis et amplexibus? Aures quoque hominis quomodo ei subderes invenisti, et erexisti ejus vetustissimum quidem, sed plane gloriosissimum titulum, commemorans quod in expositione consiliorum suorum Tullius posuit: « Quia cum vinolenti adolescentes tibiæ etiam cantu, ut fit, instincti, mulieris pudicæ fores frangerent; admonuisse tibicinam, ut spondeum caneret, Pythagoras dicitur: quod cum illa fecisset, tarditate modorum et gravitate cantus illorum furentem petulantiam resedissee. » Vides ergo quam congruentius ego dixerim, sui juris hanc esse quodam modo, cui servitur ab aliis sensibus, ut in opus suum dignetur assurgere, vel a sua commotione requiescere. Hoc enim ego ideo dixi, quia sicut ipse confessus es, « Consentitur ei potius quam imperatur. » Nam et quod « Aliis concitatur stimulis, vel modulamine frangitur et sedatur, » sicut ipse prosequeris, profecto non fieret, si serviret hominis voluntati. Fœminæ autem, quas ab isto motu immunes facis, quamvis possint virili concupiscentiæ subjacere, et quando non patiuntur suam; tamen quantum ejus etiam ipsæ sufferant impetum, cui repugnat decus honestasque castarum, interrogetur Joseph¹. Debuisti sane homo ecclesiasticus ecclesiastica musica potius quam Pythagorica commoneri, quid Davidica cithara egerit in Saule, quando malo spiritu vexabatur, et tangente citharam sancto ab illa molestia respirabat²: ne ideo bonum aliquid existimes concupiscentiam carnis, quia nonnunquam musicis cohibetur sonis.

XXIV. Quod autem dicis exclamans: « O quam digne

¹ Gen. xxxix, 7. — ² 1 Reg. xvi, 23.

Jeremias cum Prophetarum choro et sanctorum omnium exclamaret, « Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis » fontem lacrymarum, ut insipientis populi peccata defle- » ret ¹? » quia Ecclesia Christi doctores Pelagiani erroris expellit. Si flere salubriter velles, hoc fleres quod illo es implicatus errore, eisque te lacrymis ab eadem nova peste dilueres. An ignoras, vel oblitus es, vel considerare detrectas Ecclesiam sanctam, unam, catholicam, etiam paradisi significatam fuisse vocabulo? Quid ergo miramini, si de isto paradiso foras mittimini, qui legem quæ est in membris nostris repugnans legi mentis in illum paradysum vultis inducere ² de quo foras a Domino missi sumus, nec ad eum redire poterimus, nisi hanc in isto paradiso vicerimus? Si enim non ista concupiscentia quam defendis repugnat legi mentis, nullum adversus eam certamen quisquam sanctus exercet. Tu autem confessus es, adversus istam quam tueris: « Exercere sanctos gloriosa certamina. Ipsa est igitur quæ repugnat legi mentis in corpore mortis hujus, de qua se gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum liberari dicebat Apostolus ³. Sentis-ne jam tandem, gratiæ hujus inimici quanto sint fonte lacrymarum plangendi, et ne alios ad interitum secum trahant, quanta pastoralis curæ observatione vitandi? Vos enim augetis ista novitate eam quæ in omnibus est hæreticis, occidui temporis pravitatem. Vos estis ruina morum, » qui ipsius fidei supra quam mores ædificandi sunt, molimini fundamenta subvertere. « Vos pudoris interitus, » quos laudare non pudet, contra quod pugnat et pudor. Hoc potius audire debet Ecclesia, quæ virgo dicitur, ut vos caveat; hoc matronæ, hoc virgines sacræ, hoc omnis pudicitia christiana. Non enim, sicut insimulas, « Cum Manichæis dicunt, inesse carni suæ mali ne-

¹ Jerem. ix, 1. — ² Rom. vii, 23. — ³ Ibid. et seqq.

cessitatem: » quod malum illi substantiale, et Deo coæternum esse mentiuntur: sed dicunt sane cum Apostolo: « Video aliam legem in membris meis repugnantem legi » mentis meæ ¹; » esse tamen eam sub animi potestate, gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, in mortis corpore castigandam, in morte corporis resolvendam, in corporis resurrectione et mortis morte sanandam. Tenent enim sanctam professionem, non solo habitu vestis, sed et mentis et corporis, resistendo concupiscentiæ carnis, quod hic fieri potest; non ea prorsus carendo, quod hic fieri non potest. Hoc ergo audiant, ut donec illa careant, vos caveant. Nam si ab omnibus sanctis quæras, tanquam in sancto auditorio duobus recitare cupientibus, utrum vituperatorem, an laudatorem malint audire libidinis; quid de illis responsurum putas, continentium laborem, conjugatorum pudorem, omnium castitatem? Ita-ne vero abjicerent ab auribus suis libidinis vituperationem et libenter audirent libidinis laudem? Non usque adeo putandum est perisse frontem de rebus ², ut hoc dedecus, nisi in tali forte auditorio fieret, ubi te recituro consentibus discipulis suis magister Coelestius aut Pelagius præsideret.

XXV. Hinc ad alia verba mea transis, ubi dixi: « Hunc itaque motum ideo indecentem, quia inobedientem, cum illi primi homines in sua carne sensissent, et in sua nuditate erubuissent, foliis ficulneis eadem membra texerunt: ut saltem arbitrio verecundantium velaretur, quod non arbitrio volentium movebatur; et quoniam pudebat quod indecenter libebat, operiendo fieret quod decebat. » His verbis meis propositis, hoc te jam destruxisse in secundi tui libri disputatione et in hujus tertii, cui nunc respondeo, parte superiore inani jactatione commemoras. Nunc

¹ Rom. vii, 23. — ² Alludit ad Pers. sat. 5.

autem, quia istum « Motum libidinis dixi ideo indecentem, quia inobedientem; » dixisse me vis putari: « Non eam corpori, non animo esse subjectam, sed fera virtute semper indomitam. At ego illam virtutem nunquam dixi esse, sed vitium. Quod si non movetur concupiscendo, quid est quod adversus eam castitas dimicat continendo? Ubi sunt illa quæ adversus eam confessus es « Exerceri sanctorum gloriosa certamina? » Quantum ergo attinet ad pudicitiam, quod ejus libidinis expugnatione, oppressione, frenatione, et ad nihil illicitum permissione servetur, hoc dicis quod ego: sed quod expugnandum, opprimendum, refrenandum est, ne ad illicita rapiat, quibus inhiare non cessat: bonum esse tu dicis, non ego. Quis autem nostrum verum dicat, judicent casti, auscultantes non linguæ tuæ, sed experientiæ suæ. Judicet Apostolus, dicens: « Video aliam legem in membris meis » repugnantem legi mentis meæ¹. »

XXVI. « Sed Paterniani, inquis, iidemque Venustiani hæretici similes Manichæis, dicunt a lumbis usque ad pedes diabolum fecisse corpus hominis², superiores vero partes Deum velut supra basem aliquam collocasse: adduntque nihil ab hominis studio requiri, quam ut anima quam in stomacho et capite habitare dicunt, munda servetur: pubem vero, si omnium flagitiorum sordibus oblinatur, aiunt ad suam non pertinere curam. Ita semper, inquis, ut ipsi libidini turpiter serviant, titulum ei propriæ potestatis affigunt. Cujus cognatione sententiæ, posuisse me in libro meo asseris: Arbitrio verecundantium velabatur, quod non arbitrio volentium movebatur; et quod non serviens voluntati, suo jure corpus libido succendat. » Numquid ideo vim veritatis effugere poteris, quia nobis calumniando importas socios falsitatis? Quod

¹ Rom. vii, 23. — ² Vide lib. de Hæresibus hæ. 85.

enim ego in libro meo posui, cui cedere utinam quam resistere maluisses, longe distat ab istis Paternianis seu Venustianis. Ego enim secundum catholicam fidem, totum hominem, totam scilicet animam totumque corpus ejus Deo summo et vero tribuo creatori: diabolum autem dico humanam vel aliquid ejus non creasse, sed vitiasse naturam; contraque ipsam diabolicam plagam, quæ Dei opitulatione sananda est, donec ab ea penitus liberemur, nobis esse pugnandum: nec animam qua corpus vivit, universam mundam, quantum in hac vita mundus homo est, posse servari, si concupiscentiæ carnis ad flagitia perpetranda et quæque immunda consenserit. Quantum ergo pertinet ad istam calumniam tuam, numquid habes adversus ista quæ dicas? Quod si parum est, ecce damno et anathematizo ea quæ Paternianos seu Venustianos sentire dixisti; addo etiam Manichæos: utrosque cum cæteris hæreticis execror, damno, anathematizo, detestor. Quid quæris amplius? Exue te calumniis, viribus luctare, non fraudibus. Responde unde sit, cui nisi repugnetur, nulla castitas custoditur. Non est certe natura atque substantia, secundum Venustianos et Manichæos: si nec vitium naturæ est, quid est? Exurgit, opprimo; renititur, refreno; repugnat, expugno. In tota anima et toto corpore conditorem habeo pacis Deum: quis in me seminavit hoc bellum? Solve, Apostole, quæstionem, atque responde: « Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et » per peccatum mors, et ita in omnes hominès pertransiit, in quo omnes peccaverunt¹. » Sed non vult Julianus. Et ad hoc, Apostole beate, responde: « Si quis » vobis annuntiaverit præter quod accepistis, anathema » sit². »

XXVII. « Sed si connivero, sicut dicis, invictum esse libi-

¹ Rom. v, 12. — ² Galat. 1, 9.

dinis malum, profitebor me esse turpitudinis advocatum : si autem dixerō, malum me quidem hoc naturale dixisse, sed quod vinci possit, id est, possit caveri; protinus tu ex alia parte sententiæ tuæ tripudias. Possunt enim homines, inquis, omne vitare peccatum, cum possunt vincere concupiscentiæ malum. Si enim libido naturale malum est, et vincitur amore virtutis; multo magis dicis illa omnia vitia superari, quæ de sola voluntate contingunt. Jam multis modis ad ista vestra, et sæpe responsum est. Quia dum hic vivimus, ubi caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem¹, quantumlibet in isto conflictu superiores simus, nec membra nostra exhibeamus arma iniquitatis peccato, obedientes desideriis ejus²; tamen ut taceam de corporis sensibus, et in rebus, quibus licite utimur, subrepentis voluptatis excessibus, in ipsis certe nostræ cogitationis motibus et affectibus si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est³. Frustra igitur in alia tuæ sententiæ parte tripudias: nisi forte sententiam Joannis apostoli sacrilega præsumptione repudias. Quod autem nunc agitur, naturalem esse libidinem et ego dico, quia cum illa nascitur omnis homo; et tu multo amplius, qui dicis quod cum illa sit conditus primus homo. Item vincendam esse libidinem, atque ut vincatur ei resistendum esse et repugnandum, et ego dico, et tu, ne a me audias quod mihi ipse dixisti: « Profiteri te turpitudinis advocatum, si libidinem negaveris esse vincendam: » quæ utique non vincitur, si nullum cum ea geritur bellum. Cum igitur libidinem et naturalem esse, et vinci posse, ambo dicamus; utrum bonum vincamus, an malum, ipsa inter nos vertitur quæstio. Sed vide quam sis absurdus, qui et sic hostem vis expugnare libidinem, et de malo ejus non vis finire

¹ Galat. v, 17. — ² Rom. vi, 13 et 12. — ³ 1 Joán. viii.

quæstionem; ut si te in concupiscentiæ diabolus adversitate non vicerit, vincat te in perversitate sententiæ.

XXVIII. Adhuc non evigilas, ut intelligas nostram naturam non esse, sed vitium, contra quod virtute pugnamus? Neque enim bono bonum, sed bono utique malum vincimus. Considera cum quo vincat, cum quo vincatur. Quando enim libido vincit, vincit et diabolus: quando libido vincitur, et diabolus vincitur. Quem ergo vincit libido, et a quo vincitur, hostis est ejus: cum quo autem vincit et vincitur, auctor est ejus. Rogo te, oculos aperi, et cerne quæ aperta sunt. Nulla pugna est sine malo. Quando enim pugnatur, aut bonum pugnat et malum, aut malum et malum; aut si duo bona inter se pugnant, ipsa pugna est magnum malum. Quod in corpore quando contigit, ut ea quibus constat, id est, humidum et siccum, calidum et frigidum, quamvis sint inter se contraria, pacem secum concordiamque non teneant, morbi ægrôtationesque nascuntur. Et quis audeat dicere, aliquid eorum non esse bonum; cum omnis creatura Dei bona sit, et benedicant in hymno trium puerorum frigus et æstus Dominum? Quæ inter se contraria, servant tamen pro rerum incolumitate concordiam: cum vero in nostro corpore discrepant, seseque invicem oppugnant, valetudo turbatur. Et hoc totum, sicut ipsa mors de peccati illius propagatione descendit. Neque enim et hæc quisquam dixerit, si nemo peccasset, nos in illa beatitudine paradisi fuisse passuros. Sed aliæ sunt rerum corporalium qualitates, quæ secum a contrariis temperantur ut bene valeamus; et cum sint in diverso genere bonæ tamen cum discordant, malam valetudinem faciunt: et aliæ sunt animæ cupiditates, quæ propterea carnis dicuntur, quia secundum carnem anima concupiscit, cum sic concupiscit, ut ei spiritus, id est, pars ejus melior et superior

debeat repugnare. Denique ista vitia non medicos ullos corporum quæerunt, sed gratia Christi medicante curantur; prius ut reatu non teneant, deinde ut conflictu non vincant, postremo ut omni ex parte sanata nulla omnino remaneant. Proinde cum mala concupiscere malum sit, et bona concupiscere bonum sit, atque hoc bellum quandiu hic vivitur non quiescat, « Cum caro concupiscit » adversus spiritum, et spiritus adversus carnem¹; Quis » me liberabit de corpore mortis hujus, nisi gratia Dei » per Jesum Christum Dominum nostrum²? » Cui gratiæ nimis inimicum dogma horrescimus vestrum.

XXIX. Sed vir fortissimus nocturnorum etsi non administrator, certe exhortator prædicatorque bellorum: « Enervem et mollem esse dicis opinionem, qua creditur in paradiso ad nutum voluntatis genitalia potuisse servire. » Tanto enim tibi, tanquam viro casto, effœminior videtur esse animus, quanto plus habet potestatis in corpore. Sed ecce non vobiscum de libidinis absentia præsentive contendimus, nec dilectionem quam debere vos ei videmus, offendimus; saltem ipsam subdite voluntatis imperio in illo felicitatis loco. Auferte inde evidentissimam pugnam, quæ sit ejus motioni mente renitente: auferte inde turpissimam pacem, quæ sit ejus dominationi mente serviente. Et certe quia non eam talem videtis, qualem ibi constituere, si ratione non revocamini, pudore cogimini; in ea qualis nunc est vitium originale fatemini; cui si servimus perimus, cui repugnamus ne serviamus. Ecce quod laudas, nec timesne tibi potius admoneas esse dicendum, quod ad flagitia concites homines, ne resistant concupiscentiæ, quam sicut bonum naturale commendas. Quid enim te adjuvat, quod reprehendere videris ejus excessum, cujus approbas motum? Tunc enim excedit li-

¹ Galat. v, 17. — ² Rom. vii, 24.

citum limitem, quando ejus motibus ceditur. Mala est tamen et quando non ceditur; quia malo resistitur, ne bonum castitatis intereat, si huic malo non resistatur. Quam tu cum bonam naturaliter dicis, astute illi semper consentiendum esse decernis; ne renisu improbo repugnetur naturali bono. Ita quippe potest facillime vera esse etiam illa vestra sententia, qua dicitis hominem sine peccato esse si velit. Non est enim quomodo faciat quod non licet, quando licet quidquid libet, quia bonum est quod naturaliter libet. Si ergo adsunt, voluptatibus perfruatur: si autem non adsunt, ipsis earum cogitationibus, sicut Epicuro visum est, oblectetur; et eris sine peccato, nec se ullo fraudabit bono: nec cujuscumque doctrinæ opinionibus resistat naturalibus motibus, sed sicut ait Hortensius¹: « Tunc obsequatur naturæ, cum sine magistro senserit quid natura desideret. » Non enim potest quæ bona est desiderare quod malum est, aut negandum est bonæ aliquod bonum. Fiat itaque totum quod desiderat libido bona, ne ipse sit malus qui resistit bono.

XXX. Non hoc dico, inquires, et injustum est ut aliud me suspiceris sentire quam loquor. Noli ergo facere quod pati non vis, et dicere « Quod invitemus ad dulcia furta, quibus Apostolum recitamus dicentem, « Scio quia non habitat » in me, hoc est, in carne mea bonum². » Etsi enim non hic perficiunt bonum quod volunt, ut non concupiscant: faciunt tamen bonum, ut post concupiscentias suas non non eant³. Si enim vos castitatem vobis videmini docere, cum dicitis: « Noli vinci a bono, sed vince in bono bonum; quanto magis eam docemus, cum dicimus: « Noli vinci a malo, sed vince in bono malum⁴? » Vide quam sit injustum, ut nos quod vituperamus expugnare non

¹ Ciceronis dialogus, cui nomen Hortensius. — ² Rom. vii, 18. — ³ Eccli. xviii, 30. — ⁴ Rom. xii, 21.

credas, qui te credi non vis eo frui velle quod laudas. Quomodo casti esse non possunt inimici libidinis, si casti esse possunt et ejus amici? Quod ergo negantes originale peccatum, et invidentes parvulis salvatorem Jesum, legem peccati repugantem legi mentis introducere vultis et in paradysum ante peccatum, hoc in vobis isto opere confutamus. Eorum quæ non videmus in vobis nec audimus ex vobis, nolumus esse judices: nihil nostra interest, quid in occulto agant aperti libidinis laudatores.

XXXI. Cum vero aliis verbis meis propositis, illam distinctionem meam, quam de nuptiis et concupiscentia priorum hominum posui, dicens ¹: « Quod enim illi postea propagatione fecerunt, hoc est connubii bonum; quod vero prius confusione texerunt, hoc est concupiscentiæ malum: sic refellendam putasti, ut diceres: « fieri non posse, ut quod bonum est non habeat communem cum eo laudem, sine quo esse non potest; » ita volens unam eandemque laudem nuptiis et libidini esse communem: quomodo corruat ista tua velut definitiva sententia, paulisper attende. Primum, quod universitas rerum quam condidit Deus, non potest esse sine malis, nec ideo tamen mala communem laudem possunt habere cum bonis. « Deinde si fieri non potest, ut quod bonum est non habeat communem cum eo laudem, sine quo esse non potest; » profecto et quod malum est, fieri non potest, ut non habeat communem cum eo vituperationem, sine quo esse non potest. Vituperemus igitur opera Dei, sicut vituperamus mala quæ sine illis esse non possunt. Nullum enim malum est nisi in aliquo opere Dei, nec sine illo esse omnino alicubi potest. Vitupera ergo, ut te non longius mittam, membra humana, sicut vituperas adulteria, quæ sine illis membris esse non possunt. Quod

¹ Lib. I. de Nupt. et Conc. cap. 7.

si non facis, ne tibi quoque ipsi manifestus insanus appareas: potest igitur nuptiarum bonum non habere laudem communem cum libidine, sine qua esse nunc non potest; sicut quodlibet malum potest non habere communem vituperationem cum opere Dei, sine quo esse nunquam potest. Sicut autem ista definitio tua falsa et inanis est, ita omnia quæ ex illa tanquam consequentia nexuisti.

XXXII. « Invictam sane nunquam ego voluptatem carnis, sicut solere me insimulas, dixi. » Ambo eam et debere et posse dicimus vinci, sed tu tanquam bonum repugnante alio bono, ego tanquam malum repugnante bono; et tu viribus propriis, ego gratia Salvatoris, ut non alia reproba cupiditate, sed Dei charitate vincatur, quæ non viribus nostris diffunditur in cordibus nostris, sed per Spiritum sanctum qui datus est nobis ¹.

XXXIII. « De confusione autem illorum hominum pudendisque coopertis frustra te commemoras aliquid Apostolo attestante monstrasse. » Tu enim « verecundiora dicis, quæ ille dicit inhonesta; unde jam quantum satis visum est, disputavimus. Tu itaque frustra refugis rursus ad Balbum, atque philosophorum litteras: quasi Balbus te faciat loquentem, quando de illa confusione primorum hominum non potes invenire quid dicas. Si autem in quibusdam veris sententiis saltem philosophorum litteris cederes, non surdo corde illud audires, quod voluptates illecebras atque escas malorum, et vitiosam partem animi dixerunt esse libidinem ². Nam quod in nostro corpore loca digestionis Balbus remota dixit a sensibus, ideo verum est, quoniam sensus nostros ea quæ digerimus non alliciunt, sed offendunt: propterea pars qua egeruntur, naturaliter aliis partibus altrinsecus prominentibus occultatur, sicut etiam tunc erant quando nudi

¹ Rom. V, 5. — ² Plato apud Cic. in Hortensio.